

GONDOLATOK AZ INTERKULTURÁLIS KOMMUNIKÁCIÓRÓL EGY KRÚDY-MŰ OROSZRA FORDÍTÁSA KAPCSÁN

JANKOVICS MÁRIA

Nyugat-magyarországi Egyetem, Szláv Filológiai Intézet

9700 Szombathely, Berzsenyi tér 2.

jmaria@btk.nyme.hu

Kivonat: Jelen tanulmányban az interkulturális kommunikáció J. M. Verescsagin- és V. G. Kosztomarov-féle definíciója után az ekvivalens nélküli lexika, azon belül pedig a reáliák jellemzőit, azoknak Sz. Vlahov és Sz. Florin által készített csoportosítását ismertetjük. A tanulmány második felében a reáliák (más néven kultúrszavak) más nyelvre való „fordításának” lehetőségeit mutatjuk be, majd a Krúdy Gyula *Utolsó szivar az Arabs szürkéhez címzett fogadóban* című elbeszélésében található reáliák és orosz megfelelőik elemzésére kerül sor. A befejező részben áttekintjük az E. Malihina orosz fordító által követett stratégiákat, s így képet kapunk arról, hogy milyen sikerrel tudta feladatát megoldani.

Kulcsszavak: interkulturális kommunikáció, reália, transzkripció, fordítás

Bevezetés

Kultúrák közötti, azaz interkulturális kommunikációról – *Jevgenyij Mihajlovics Verescsagin* és *Vitalij Grigorjevics Kosztomarov* orosz nyelvészek szerint – akkor beszélhetünk, „ha a kommunikáció aktusában résztvevő különböző nemzeti kultúrákhoz tartozó partnerek egymást kölcsönösen megértik” (Verescsagin – Kosztomarov 1990: 26).

Ezek a résztvevők – ha ismerik a partnerük nyelvét – közvetlenül is kommunikálhatnak vele, – ha nem, akkor elsősorban bizonyos diplomáciai, politikai vagy hivatalos események alkalmával – egy közvetítő, tolmács vagy fordító segítségét vehetik igénybe. Ugyanez a helyzet a szépirodalmi művek olvasásakor is. Az esetek többségében közvetítő személy, fordító közreműködésének köszönhetően ismerhetik meg az olvasók a különböző népek klasszikus és modern irodalmi alkotásait.

Azonban a fent említett esetek mindegyikében a kommunikáció aktusában résztvevőknek (mind a partnereknek, mind a fordítóknak/tolmácsoknak) a forrásnyelv és a célnyelv ismeretén kívül feltétlenül ismerniük kell partnerük társadalmi és kulturális életének sajátosságait, hagyományait és szokásait is, hiszen „(szóbeli vagy írásbeli) kommunikációjuk hatékonyságának legfontosabb feltétele a kölcsönös megértés, a kultúrák dialógusa és a partner kultúrájának tisztelete” – állítja *Szvetlana Grigorjevna Ter-Minaszova*, a Moszkvai Állami Lomonoszov Egyetem professzora (Ter-Minaszova 2004: 23).

A következőkben egy ismert magyar író, *Krúdy Gyula* egyik elbeszélésének, illetve az elbeszélés *Jelena Ivanovna Malihina* fordításában napvilágot látott orosz változatának tükrében kíséreljük meg bemutatni, milyen fordítói stratégiát követett, milyen átváltási műveleteket alkalmazott a fordító a műben szereplő ekvivalens nélküli lexika, többek között az orosz olvasó számára kevésbé vagy egyáltalán nem ismert magyar reáliák és tulajdonnevek fordításakor.

1. Az ekvivalens nélküli lexika

Ha egy forrásnyelvi szöveget és annak egy (bármely nyelvre) fordítását összevetjük, azt tapasztaljuk, hogy a két szövegben előforduló szavak és kifejezések egymással teljes vagy részleges egyezést mutathatnak. Egyes esetekben azonban – ha a lexikai kódjegységek a másik nyelv kultúrájából teljesen hiányzó tárgyakat vagy fogalmakat jelölnek – semmiféle egyezést nem fedezhetünk fel. Az ilyen szavakat és kifejezéseket – például, bizonyos frazeológiai kifejezéseket, a tulajdonneveket, a reáliákat és az azok speciális csoportját alkotó megszólításokat stb. – ekvivalens nélküli lexikának nevezzük, mivel a célnyelvben nincs megfelelőjük.

1. 1. A reáliák

„A *reália* szó egy többes számú semleges nemű melléknév (*realis*, -e, t. sz. *realia* – anyagi, valóságos, amely hasonló lexikai kategóriák hatására nőnemű főnévvé változott” (Vlahov–Florin 1980: 6-7). *Szergej Vlahov és Szider Florin* bolgár nyelvészek megfogalmazásában a reália „olyan szó (vagy szókapcsolat), amely valamely nép életére (mindennapjaira, kultúrájára, társadalmi és történelmi fejlődésére) jellemző tárgyakat jelent, melyek egy másik nép számára idegenek. Mivel nemzeti és/vagy történelmi színezetet is hordoznak, rendszerint nem rendelkeznek pontos megfelelővel (ekvivalenssel) más nyelvekben, következésképpen a „hagyományos módon” nem fordíthatók: különleges bánásmódot igényelnek” (Vlahov – Florin 1980: 47).

A reáliákkal (definíciójukkal, leírásukkal, csoportosításukkal, fordításukkal stb.) már sok kutató nyelvész foglalkozott mind Oroszországban, mind Európa több országában, köztük Magyarországon is (Szuprun 1958, Reformatszkij 1967, Krupnov 1976, Barhudarov 1979, Lendvai 2005, Vlahov – Florin 1980, Klaudy 1997, Valló 2000, Tellingner 2003, Forgács 2004, Simigné 2006 és mások), de e tanulmány szerzője maga is (Jankovics 2007).

A reáliák egyik legelterjedtebb felosztása Vlahov és Florin nevéhez fűződik. Ennek megfelelően a reáliák az alábbiak szerint csoportosíthatók:

1) Tárgyuk szerint lehetnek:

- földrajzi (*préri, sztyepp, tundra, tajga*),
- etnográfiai (életmóddal kapcsolatos: *trojka, szamovár, borscs*;
munkával kapcsolatos: *élmunkás, kolhoz, lasszó*; művészettel és kultúrával kapcsolatos: *balalajka, bilina, Sznyegurocsk*; etnikumokkal kapcsolatos: *csukcs, hucul*; mértékegységekkel és pénzzel, mértékegységekkel kapcsolatos: *verszta, pud, rubel, kopejka*
- társadalmi-politikai, közigazgatással kapcsolatos: *terület, tanya kormányzóság, kreml*;
hatalmi szervekkel és azok munkatársaival kapcsolatos: *duma, vecse, kormányzó*;
a társadalmi-politikai élettel kapcsolatos: *bolsevik, menysevik, partizán, fejedelem, líceum, muzsik*;
valamint katonai reáliák: *katyusa, atamán, druzsina*.

2) Előfordulásuk helye szerint lehetnek:

- egy nyelv viszonylatában
 - a) saját reáliák (nemzeti vagy helyi): *szamovár, bojár, cár*,

- b) idegen reáliák (nemzetközi és regionális): *szputnyik, biznisz*,
 - két nyelv viszonylatában
 - a) belső reáliák: *fjord* (a norvég nyelv számára saját reália, de az orosz vagy a magyar számára idegen),
 - b) külső reáliák: *fjord* (mind az orosz, mind a magyar nyelv számára idegen reália)

3) Előfordulásuk ideje szerint lehetnek:

- történelmi reáliák: *cár, bojár*,
- mai reáliák: *biznisz* (Vlahov – Florin 1980).

2. A reáliák fordítása

Mivel a reáliák az ekvivalens nélküli lexikához tartoznak, általában – hagyományos értelemben – lefordíthatatlanok. Kizárólag a kontextusban adhatók vissza egy másik nyelven. Eközben azonban két probléma is jelentkezhet: egyrészt, mivel az adott reáliával jelölt objektum a célnyelvi kultúrából hiányzik, megfelelője (ekvivalense vagy analógja) nincs, másrészt, hogy egy reália szemantikai jelentésén túl annak konnotációját – nemzeti és történelmi színezetét is – közvetíteni kell (Vlahov – Florin 1980). Jogosan merül fel a kérdés: Milyen lehetőségei vannak egy fordítónak a reáliák közvetítésére?

Vlahov és Florin bolgár nyelvészek (és mások) véleménye szerint a fordító valamennyi lehetősége két átváltási műveletre vezethető vissza: *a transzkripcióra* és *a fordításra / behelyettesítésre*. A transzkripció a reália mechanikus átvitele a forrásnyelvből a célnyelvbe az eredeti fonetikai formájához legközelebb álló variációban a célnyelv grafémáinak felhasználásával, ami segít megőrizni az „idegen” érzetet, az idegen jelleget. A fordítás/behelyettesítés történhet a neologizmus tükörfordítás, honosítás útján való átvételével vagy új szó alkotásával, körülbelüli, hozzávetőleges fordítással, azaz funkcionális analóg behelyettesítéssel, körülírással, magyarázattal vagy értelmezéssel, illetve kontextuális fordítással

A reália átadásához rendelkezésre álló lehetőségek közül a legmegfelelőbb kiválasztása számos tényezőtől függ: a szöveg műfajától/jellegétől, a reália szövegben betöltött szerepétől, a reália jellegétől, a forrásnyelvtől és a célnyelvtől, továbbá az olvasó adott reáliával kapcsolatos háttérismereteitől. A reáliák kapcsán a fordító minden alkalommal dilemma előtt áll: mit válasszon, transzkripciót vagy fordítást? Valamennyi körülményt mérlegelve neki kell eldönteni ezt a kérdést. Hogy mindig megfelelő döntést képes hozni, az egyáltalán nem biztos.

A továbbiakban azokat a – talán nem is minden esetben legmegfelelőbb – fordítói stratégiákat mutatjuk be, amelyeket *Elena Malihina* alkalmazott, miközben a XIX-XX. század ismert magyar írójának, Krúdy Gyulának *Utolsó szivar az Arabs szürkéhez címzett fogadóban* című elbeszélését fordította oroszra. A Krúdy-művek nyelvi képei, különleges szóösszetételei, valamint tulajdonnevei és reáliái nemzeti sajátosságokat, kort és hangulatot idéző ereje általában próbára teszik a fordítót (Ajtay-Horváth 2010: 177). A továbbiakban azt is vizsgáljuk, hogy mennyire igaz ez a fenti elbeszélés oroszra fordítójának esetében.

A Krúdy Gyula fenti elbeszélésében található reáliák többsége az *etnográfiai reáliák* csoportjába sorolható. Egy részük a kor magyar valóságával, a magyar emberek életmódjával (*pörkölt, paprika, fiáker, korcsma, szilvórium, pálinka*), az akkori Magyarország fizetőeszközeivel (*krajcár, fillér*) kapcsolatos, mások híres magyar költők

(Vajda János), intézmények. Ezeket a magyar reáliákat a fordító több módon igyekezett érthetővé tenni az orosz olvasók számára.

a) Egyes esetekben kizárólag *transzkripciót* alkalmazott:

szilvóriumot (Krúdy 302) - *сильвориум* (Malihina 30)

az *Arabs szürkéhez* címzett **kiskorcsmában** (Krúdy 288) –
корчма «К арабскому серому» (Malihina 17)

b) Azokban az esetekben, amikor feltételezte, hogy az átlag orosz olvasó nem ismeri a reáliát, a

transzkripció kiegészítéseként *lábjegyzetben* adott rövid, tömör magyarázatot

Kaszinó (Krúdy 286) - «Касино» (Malihina 15)

**Имеется в виду «Национальное казино» -аристократический клуб в Будапеште* (A Nemzeti Kaszinóról, egy budapesti arisztokrata klubról van szó)

Vajda Jánosnak (Krúdy 287) - Янош Байда (Malihina 16)

**Байда Янош (1827-1897) – крупный венгерский поэт* (Vajda János (1827-1897) - nagy magyar költő)

c) Egyes - az orosz nép számára idegen jeltárgyat jelölő - reáliákat Malihina *lefordított*, de egy magánhangzó elhagyásával oroszítva, azaz *domesztikálva*. (Hasonló jelenséget tapasztalhatunk az orosz fizetőeszköz esetében is, csak fordított előjellel:

рубль – rubel)

fiáker (Krúdy 286) - *фиакр* (Malihina 16)

A fordító magas szintű szakmai kompetenciájának ékes bizonyítéka, hogy a magyar lakosság körében népszerűségnek örvendő – a Krúdy-elbeszélésben különféle név alatt szereplő - szesz ital nevének az orosz szövegben is nem egyetlen változata jelenik meg. Az első esetben a reáliát a fordító *transzkribálja*, s nem tudni, hogy az így kapott cirill betűs szó milyen asszociációkat indít el az orosz olvasók körében: sejtik-e egyáltalán, hogy miről vagy milyen italtól van szó?

szilvóriumot (Krúdy 302) - *сильвориум* (Malihina 30)

A második esetben orosz *analóg* segítségével oldja meg a feladatot:

szilvaszeszt (Krúdy 302) - *сливовица* (Malihina 30)

A harmadik példában a transzkripcióval átvitt *pálinka* főnév elé – az eredetiben nem szereplő – jelzőt is betold, mely azt is sejtetni engedi, hogy miből, milyen gyümölcsből készült ez az ital (*сливовая* - szilva-)

pálinkát (Krúdy 304) - *сливовая палинка* (Malihina 33)

Egy másik, magyarok által kedvelt ital neve az elbeszélésben két különböző mondatban két változatban fordul elő. Ezek fordításakor Malihina mindkét esetben *transzkripciót* alkalmaz, *lábjegyzetben* pedig körülbelüli fordítással, pontosabban körülírással segíti a célnyelvi kultúrához tartozó olvasókat abban, hogy képet alkothassanak ennek az itálnak az összetételéről:

spriccer (Krúdy 289) - *Шприцер* (Malihina 18)

* *Шприцер* - смесь вина с содовой водой

a második „fröccsét” (Krúdy 302) – *второй стакан «фреча»* (Malihina 31)

**фреч* - вино, на одну треть разбавленное водой

Az első esetben az eredeti elbeszélésben az író az egykori Osztrák – Magyar Monarchia lakói számára ismert német *spriccer* szót használja minden magyarázat nélkül, melyet azután a fordító az orosz szövegbe transzkripció segítségével emel be, lábjegyzetben pedig kommentál.

A második példában az orosz változatban két dolgot figyelhetünk meg: először is, a magyar reália transzkripció útján kapott orosz változatát (*фреч*) a fordító – az orosz nyelvtani szabályoknak megfelelően – az egyes számú hímnemű főnevek birtokos esetére jellemző orosz *-a* raggal látja el, amit minden „egy pohárnyi valamilyen ital” típusú szerkezetnél feltétlenül alkalmazni kell. Másodsor, itt az orosz lábjegyzet pontosabban utal az ital összetételére, megadva a benne található bor és víz arányát is. Az orosz átlagolvasó – véleményünk szerint – joggal bizonytalanodik el: vajon az eltérő leírások mögött rejlő italok, a *шприцер* (*spriccer*) és a *фреч* (fröccs) ugyanaz az ital vagy két különböző? Annál is inkább, mivel az első esetben szódavívről, a második esetben pedig egyszerűen csak vívről van szó. Megjegyezzük, hogy Krúdy természetesen ugyanarról az itálról ír.

Az elbeszélés az 1920-as években játszódik, akkor, amikor Magyarországon még mind a krajcár, mind a fillér forgalomban volt. Krúdy ezek említésével egyik mondatában a tepertő – súlya helyett – a megvásárolni kívánt mennyiségű tepertő értékére utal:

húsz krajcár árút (Krúdy 287) – *на двадцать крайцаров* (Malihina 16),

a másikon pedig az elbeszélés egyik hősének erős fogaira, amelyekkel akár még a rézből készült érmét is elharapná:

a rézkrajcárt is el tudnám harapni (Krúdy 300) - *и медный крайцар разгрыз*

бы (Malihina 29),

a harmadikban pedig egy vendég tartozását hasonlítja az akkoriban sem sokat érő fillérhez:

még ha néhány fillérről van is szó (Krúdy 303) - хотя бы речь шла о нескольких филлерах (Malihina 32)

A fordító mindhárom esetben *transzkripciót* alkalmaz annak érdekében, hogy a magyar pénzérme neve minél pontosabban, nemzeti színezetét megőrizve kerüljön az orosz szövegbe. A második példában az összetett szó első tagját, a krajcár jelzőjét (*réz-*) Malihina *lefordítja*, de már egy különálló szóval fordítja: *медный крайцар*.

Aki valaha is járt már Oroszországban és vásárolt ottani élelmiszerboltban, nagyon jól tudja, hogy grammban és kilogrammban mérik az árut, míg Magyarországon dekagrammban és kilogrammban. Ezt egy fordítónak sem szabad figyelmen kívül hagynia. Malihina sem tette, bár a körülbelüli mennyiséget kifejező *néhány* számnevet a határozott (de ugyancsak nem pontos mennyiséget jelölő) *двухсот-трехсот* számnevekkel helyettesítette:

a tepertőből elegendő néhány dekával is (Krúdy 287)
и двухсот-трехсот граммов шкварок довольно (Malihina 16)

A *pörköltmaradék* összetett szó első tagját alkotó *pörkölt* nevét a fordító *transzkripció* útján emeli be az orosz szövegbe, második tagját (*maradék* - *остатки*) viszont *lefordítja*, ám az így keletkezett orosz megfelelő már nem összetett szó, hanem egy birtokos szerkezet, amelyben – az orosz grammatikai szabályoknak megfelelően – a birtok a birtokos előtt áll, s emiatt Malihina a magyar szórendet felcseréli. Ott pedig, ahol a magyar szövegben idegen akcentussal a fogadósné a „pörkölt”-et „perkelt”-nek ejti, a fordító is ügyesen kivágja magát: nem csupán transzkribál, de a hangsúlyokat is elhagyja, s ezáltal érzékelteti ugyanannak a reáliának a két különböző ejtését:

pörköltmaradékot (Krúdy 294) - остатки перкельта (Malihina 23)
marhaperkelt (Krúdy 294) - перкельт из говядины (Malihina 24)

Ugyancsak *transzkripcióval* él a fordító az elbeszélésben szereplő budapesti utcák és terek nevének átvételekor: csak a mellettük álló *utca* vagy *tér* szavakat fordítja oroszra. Az eredetiben szereplő alaktól csak a *Gizella* név esetében tér el egy kicsit, melyet – tekintettel a fordításkor alkalmazott birtokos szerkezetben betöltött funkciójára (birtokos), az orosz nyelv szabályainak megfelelően az orosz birtokos eset végződésével (*-ы*) lát el:

Üllői úti (Krúdy 287) - на улице Юлеи (Malihina 17)
a Szvetenay utcában (Krúdy 307) - на улице Светенаи (Malihina 36)
a Ferenciek teréről (Krúdy 297) - с площади Ференци (Malihina 26)
a Gizella térről (Krúdy 297) - с площади Гизеллы (Malihina 26)

Hasonló stratégiát követ a fordító a magyar *tiszai rákok* jelzős szerkezet oroszra fordításakor is, amikor a kis rákok élő- és lelőhelyét jelentő Tisza folyó nevét ruházza fel orosz melléknévi végződéssel, s ezáltal tulajdonképpen oroszítja, azaz domesztikálja azt:

tiszai rákok mellett (Krúdy 298) - *кроме мелких тисайских раков* (Malihina 27)

Az elbeszélésben előforduló rangokat, melyek még a XIX. századi Magyarország arisztokrata köreiből is léteztek, a fordító kisebb változtatásokkal viszi át az orosz szövegbe:

fiatal grófok (Krúdy 288) - *молодые графы* (Malihina 17)
Rudolf királyfi (Krúdy 297) - *герцога Рудольфа* (Malihina 26)

Az első példában az orosz társadalomban nem létező, s ezért az orosz embertől idegen *grófok* reália átvételekor az oroszosabb hangzás érdekében az „ó” magánhangzó helyett az orosz szövegben „a” magánhangzót használ Malihina, valamint a cirill betűs átírást választja.

A másik példában fordításkor a Rudolf trónörökösre utaló *királyfi* főnév helyett a fordító annak szinonimáját, a (korona)*herceg* szót fordítja oroszra így: *герцог*. Mivel az orosz nép történelmében soha nem voltak sem királyfik, sem hercegek – véleményünk szerint – adekvátnak tekinthető mind az adott magyar szó orosz fordítása, mind annak egy magyar nyelvből transzkripció útján oroszosított szinonim főnévvel való helyettesítése, hiszen mindkettő a királyi trón várományosának megnevezésére szolgál.

Összegzés

Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy az összehasonlítás módszerével végzett párhuzamos szövegvizsgálat során bebizonyosodott, hogy Elena Malihina a Krúdy-elbeszélésnek orosz nyelven nemcsak szemantikai, de stilisztikai ekvivalensét is újrateremtette, amikor a magyar kultúrához kapcsolódó reáliák orosz szövegbe való átvitelét tehetségének, stílusérzékenységének, nyelvi leleményességének és korántsem utolsónak sorban nyelvtudásának köszönhetően kellő érzékkel és odafigyeléssel minden esetben sikerrel megoldotta. Az oly sok esetben alkalmazott transzkripció segített neki abban, hogy közvetíteni tudja az orosz olvasó felé a műben előforduló reáliák nemzeti színezetét, azt, hogy a történet nem Oroszországban, hanem egy más kultúrával rendelkező idegen országban játszódik. Ezen a néhány esetben alkalmazott fordítás sem változtatott. A lábjegyzetben adott magyarázatok kapcsán azonban felmerül a kérdés: vajon csupán *Vajda János* és a *Kaszinó* szorul magyarázatra? Például, a *szilvórium*-ot nem lett volna érdemes kommentálni? Mint tudjuk, a fordítás során számtalan szubjektív döntést hoz a fordító, ezeknek a magyarázata számunkra örök titok marad.

Irodalom

Ajtay-Horváth M. 2010. *Krúdy szociográfiai szürrealizmusa angolul*. In: Zimányi Á. (szerk.) A tudomány nyelve – a nyelv tudománya. A XIX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Székesfehérvár – Eger. 168-182.

- Бархударов, Л. С. 1975. *Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода*. Москва: «Международные отношения».
- Forgács E. 2004. *Reáliák és fordításuk Garaczi László műveiben*. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítástudomány VI. évf. 2. sz.* 38- 56.
- Jankovics M. 2006. *Orosz és magyar frazeológiai kifejezések vizsgálata a célnyelvi befogadó szemszögéből*. In: Klaudy K. – Dobos Cs. (szerk.) *A világ nyelvei és a nyelvek világa. A XV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. Pécs – Miskolc: ME. 398-402.
- Jankovics M. 2007. *Фразеологизмы в рассказах А. П. Чехова глазами венгерского переводчика*. In: Gadányi K. (szerk.) *Studia Slavica Savariensia 1-2. A VIII. Nemzetközi Szlavisztikai Napok előadásai*. Szombathely: BDF, 191-202.
- Klaudy K. 1997. *Fordítás I. Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Крупнов, В. Н. 1976. *В теоретической лаборатории переводчика*. (Очерки по профессиональному переводу.) Москва: «Международные отношения».
- Lendvai E. 2005. *Reáliafelfogások napjaink magyar fordításelméletében*. In: Dobos Cs. et al (szerk.): „Mindent fordítunk és mindenki fordít”. *Értékek teremtése és közvetítése a nyelvben*. Könyv prof. Dr. Klaudy Kinga tiszteletére. Bicske.: SZAK Kiadó Kft. 67-71.
- Реформатский, А. А. 1967. *Введение в языковедение*. Москва: «Просвещение».
- Супрун, А. Е. 1958. *Экзотическая лексика* – ФН. N 2. Москва.
- Tellingier D. 2003. A reáliák fordítása a fordító kulturális kompetenciája szemszögéből. *Fordítástudomány V. évf. 2. sz.* 58-70.
- Тер-Минасова, С. Г. 2004. *Язык и межкультурная коммуникация*. Москва с.23.
- Simigné Fenyő S. 2006. *A fordítás mint közvetítés*. Miskolc: ME
- Valló Zs. 2000. A fordítás pragmatikai dimenziói és a kulturális reáliák. *Fordítástudomány II. évf. 1. sz.* 34-49.
- Верещагин, Е. М., Костомаров В. Г. 1990. *Язык и культура*. Москва с. 26.
- Влахов, С. – Флорин, С. 1980. *Непереводимое в переводе*. Москва: «Международные отношения».

Források

- Krúdy Gy. 1965. *Utolsó szivar az Arabs szürkénél*. In: Barta A. – Szauder J. (eds) *Utolsó szivar az Arabs szürkénél*. Első kötet. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 286-308.
- Круди, Д. 1983. *Последняя сигара в «Арабском сером»* (Перевод Малыхиной, Е.). In: Иллеш Л. (ред.) 44 венгерских рассказа. Будапешт: Издательство «Корвина», 15- 36.